

KAMU HİZMETLERİ KAVRAMI VE KAMU HİZMETLERİ ALANINDA YENİ EĞİLİMLER*

Dr.Onur Karahanoğulları

Bu yazıda, kamu hizmeti alanını ve alanda yaşanan gelişmeleri çözümlmeye yardımcı olabilecek birtakım genel ilkelerden söz edilecektir.

Yazıya başlamadan önce iki uyarıda bulunmam gerekiyor. İlk olarak, yazının “bizim kamu yönetimimiz iyidir”, “bizim kamu hizmetlerimiz iyidir” şeklinde bir kabulünün olmadığını belirtmek isterim. Bizim kamu hizmetlerimiz kötüdür. Ama kamu hizmeti yapısı gereği, piyasa hizmetlerinden farklıdır ve iyidir. Bu farklılığı ve özelliği yazı boyunca ortaya koymaya çalışacağım. İkinci olarak, bu yazıda “kamusal hizmetler” değil “kamu hizmetleri” ele alınacaktır. Terminoloji önemli. Kamusal bir sıfattır, her hizmete yakıştırabilirsiniz. Kamu hizmeti ise bundan öte özellikler taşır.

Kamu hizmetlerinin ilgili olduğu konu nedir?

Kamu hizmetlerinin ilgili olduğu konu, toplumsal ihtiyaçların karşılanması için mal ve hizmet üretimidir. İsminde mal geçmiyor, ama malları da kapsar. İktisat ve maliye disiplinlerinde de kamu malları terimi kullanılır; hizmetten bahsedilmez ama bu terimin anlamına hizmetler de dahildir.

Toplumsal ihtiyaçlar diyorum, artık günümüzde her türlü ihtiyaç toplumsallaşmıştır. Kamu hizmetlerinde de mal ve hizmet üreterek bu ihtiyaçların söz konusudur. Kapitalist üretim biçiminin geçerli olduğu bir toplumsal düzende yaşıyoruz.. Bu rejimin temel ilkesi her türlü ihtiyacın piyasa tarafından karşılanmasıdır. Kapitalist ilke üç temel alt ilkeyi getirir: Özel mülkiyet, eşitlik ve irade serbestliği. Bunlar kapitalizmin temelidir. Özeli mülkiyetiniz olacak, sermaye birikimi oluşturacaksınız, işçilerle serbest sözleşme temelinde diğer üretim faktörlerini biraraya getireceksiniz, mal üreteceksiniz, ihtiyaçları olanlar da gelecek sizlerle sözleşme yapacak ve ihtiyaçlarını karşılayacak. Bu kapitalizmin temel ilkesidir. Marx bunu, *Kapital*'de, para-meta-para döngüsü olarak açıklıyordu.

* **KESK'in**, 1-2 Şubat 2003 tarihli “Değişim Sürecinde Kamu Hizmetleri ve Sendikal Politikalar Sempozyumu”nda sunulan tebliğ. Aynı adlı adlı kitapta yayınlanmıştır (KESK'in Sesi Sempozyum Dizisi, sy 1, 2003).

Yine kapitalizm çerçevesinde ve mal/hizmet üretimi alanında kalarak kamu hizmetini kabaca tanımlayalım. Kamu hizmeti, siyasal alanın yani piyasa dışındaki bir aktörün, devletin, piyasanın işleyiş kurallarından belirli oranda bağışık kalarak (kurtararak) üstlendiği toplumsal ihtiyaçları karşılayacak mal ve hizmet üretimlerini ifade eder.

Piyananın İşleyiş Kurallarından Bağışık Olma Özelliği

Piyananın ihtiyaç kurallarından devlet tarafından, siyasal irade tarafından bağışık kılınma, yüzde yüz değil, “belirli oranlarda”dır. Söz ettiğimiz üç ilke; özel mülkiyet, eşitlik ve irade serbestisi (sözleşme özgürlüğü) kamu hizmeti söz konusu olduğu zaman belirli ölçülerde ortadan kalkmış; söz konusu faaliyetler (mal ve hizmet üretimi), piyananın işleyiş kurallarından kurtarılmış, piyananın dışına çıkmıştır.

Para-meta-para döngüsünden söz edilmişti, yani sermaye birikimi yaparsınız bunu üretici güçlerle birleştirirsiniz ve mal üretirsiniz, daha sonra malı satarsınız para sağlarsınız. Bu döngü, kamu söz konusu olduğu zaman bu şekilde işlemez. Kamu, sermayesini, hiçbir piyasa aktörünün sahip olmadığı bir ayrıcalıkla kurabilir: Vergi. Piyasada hiçbir aktör, bir diğerinin parasına zorla el koyamaz. Devletin, vergi şeklinde ortaya çıkan böyle bir ayrıcalığı vardır. Kamu, başlangıç sermayesi için kapitalist birikim yaratmak zorunda olmadığınız gibi ve para-meta-para döngüsünü her seferinde yeniden kurmak zorunda da değildir. Zarar edebilir yani. Böyle bir ayrıcalığı vardır kamu hizmeti alanının.

Kamu hizmeti alanını, piyasadan farklılaştıran bunlar gibi pek çok unsur bulunmaktadır. Bunlara sırayla değinelim. Örneğin kamu hizmetleri alanında işgücü, işe sözleşmeyle bağlanmamıştır. Bu nedenle, memuriyet veya daha genel ifadeyle kamu görevlisi şeklinde bir istihdam biçimi bulunmaktadır. Kamu hizmetinin, ihtiyaç duyduğu işgücü ile kurduğu ilişkinin esas olarak kamu görevliliği aracılığıyla kurulduğu bunun da sözleşmeden farklı olarak “statüye”, yani tarafların iradesinden bağımsız olarak önceden belirlenmiş yasal kurallara dayandığını hatırlatalım. Bu bir sözleşme ilişkisi değildir. Kamu hizmetine, siyasal alana işgücünü bağlamak için, esas olarak, sözleşme ilişkisi kullanılmaz. Bunun en uç örneği askerliktir. Devlet, savunma hizmetini yerine getirebilmek için, onsekiz yaşını geçen erkeklerin emeğine onaltı ay Bunu bir kapitalist yapsa kölelik olurdu. Bütün bir kamu görevlileri sistemi, sözleşme (işçilik) sisteminden farklıdır. Memuriyet anayasal haktır. Genç öğretmen adayları, eylem yapıyorlar Mili Eğitim Bakanlığı önünde “Biz sınavı kazandık, atamamız yapılmıyor” diye. Hiçbir patronun fabrikasının önünde böyle bir eylem yapamazsınız. Milli Eğitim Bakanlığı önünde anayasal hakkınızı talep edebilirsiniz. Kamu görevine girme anayasamızdaki siyasal haklar arasında yer alır. Sosyal ve ekonomik haklar arasında değil, “siyasal haklar” arasında yer alır.

Kamu malları da özel mülkiyetteki mallar gibi değildir. Üzerinde mülkiyet rejimi yoktur. (O yüzden de kamu lojmanlarının kirasına yüzde 200 artış yapıldığı zaman, dilekçeyi yazıp mahkemeye koşabiliriz!) Kamu malları üzerinde mülkiyet rejimi yoktur. Bu mallar, kamu yararı amacına uygun olarak kullanılmak zorundadır. Kullanma,

yararlanma ve faydalanma malikin, mal üzerindeki yetkilerini anlatır. Özel mal sahibinin, kamu düzeni istisnaları dışında, geniş bir serbestisi vardır. Buna karşılık, kamu mülkü yöneticisi/kullanıcısı, bu noktalarda serbestçe, keyfi hareket edemez. Tamamen farklı bir rejim söz konusudur. Mal edinme yöntemleri de farklılaşabilir. Örneğin kamu, otoyol, köy yolu veya okul yapacak; fakat uygun bulunan arazinin sahibi “satmam” dedi. Ne yapılabilir. Özel müteahhit olsa, “tamam ben burada inşaat yapamayacağım” der. Kamu ve kamu hizmetinin ihtiyaçları sözkonusu ise, gerekli arazi kamulaştırılabilir. Bu da kamu hizmetleri alanında yapılan mal ve hizmet üretiminin piyasanın işleyiş kurallarından belli oranda bağışık olmasının bir diğer örneğidir.

Kamu hizmetlerinde bir siyasilik, bir kamusallık unsuru her zaman vardır ve bu piyasadan farklılaştıran özelliklerdir bunlar.

Başka neler var?

Siyasal tekeller yaratırsınız, o alana başka kimseyi sokmazsınız. Günümüze kadar Tekel, tekeldi gerçekten. Türkiye’de günümüzde, tekel alanı kalmadı bildiğim kadarıyla.

Kamu hizmeti alanının hukuki çerçevesi, piyasanın işleyişini düzenleyen hukuktan farklı bir hukukla, idare hukukuyla çizilebilir. Farklı bir yargılama düzeni, idari yargı yaratılabilir. Bu idare/kamu için bir ayrıcalık mıdır? Evet bir yanıla ayrıcalıktır, bir yanıla demokratiklik. İdari yargı, idarenin denetlenmesinde, geliştirilmiş en etkili araçtır. İlgisini kanıtlayan herkese dava açma olanağı verdiği oranda da demokratiktir. (Özel hukukta ise temel araç sözleşmedir ve uyuşmazlık sadece sözleşme taraflarını ilgilendirir. Örneğin, ev sahibi kirayı artırdığı zaman sadece sözleşmenin tarafı olan dava açar. Kamu lojman kiralari artırıldığı zaman, sendikalar ve memur örgütleri dava açtı.) Türkiye’deki enerji sektörü özelleştirmelerinin öncüsü olan, hukuksuz, AKTAŞ örneğini, davalarla sona erdiren sendikalar ve Elektrik Mühendisleri Odası oldu.

Kamu hizmetleri alanını, piyasanın işleyiş kurallarından farklılaştıran sadece birtakım “ayrıcalıklar/bağışıklıklar” değildir. İdarenin uyması gereken tabiiyetler de sözkonusudur. Kamusallık söz konusu olduğu zaman yapılacak işler, bu konudaki yetkiyi kullanan görevlinin “malı” değildir; onun “şahsi işi” değildir; kamu işi sözkonusudur. Bu nedenle, ayrıntılı kamusal usuller ve ciddi denetimler öngörülmüştür. Kamu hizmeti üretmek için yapılacak işler birtakım yasal usullere bağlanmıştır. Bunlara bağlı kamusal sorumluluklar vardır. Kamusal sorumlulukların yanında ahlaki bir boyut da eklenebilir. “Devletin malıdır, kamunun malıdır, tüyü bitmemiş yetimin hakkıdır vs.” gibi bir iş ahlaki bir dönem geçerli olabilmiştir.

Kamu hizmetleri “alanı”

Özetle, kamu hizmetleri sözkonusu olduğunda artık burası piyasa değildir. (Devletin neden bazı alanlarda mal ve hizmet üretimini üslenip buraları piyasanın

işleyiş kurallarından kurtardığı önemli ayrı bir inceleme konusudur. Bunun nedenlerini, yazımızın kapsamı dışında tutuyorum.)

Yazının bu noktasında bir uyarı yapmakta yarar var: Kamu hizmetini, tek tek faaliyetler olarak algılamayalım. Bu, bir körlük ve kamu hizmetleri faaliyetlerini tek tek saymak gibi içinden çıkılmaz sorunlar yaratabilir. Kamu hizmetini “alan”, belli oranda piyasanın dışına çıkartılmış olarak algılayalım. Alanın içindeki faaliyetlerin somutlaşması ve bunların tek tek saptanması ayrı bir sorundur.

Kamu hizmetleri alanında hizmet üretimi

Kamu hizmeti alanından, soyut bir alandan bahsedildi.. Daha açıklayıcı olmak için bir yeni aşamaya geçmemiz gerekir. Devlet tarafından üslenilen alandaki faaliyetler (mal ve hizmet üretimi) nasıl örgütlenip yerine getirilir? Mal ve hizmet üretimi, kamu hizmeti alanında nasıl yerine getirilir, nasıl somutlaştırılır bunu ele almak gerekiyor. Kamu hizmeti alanındaki üretim nasıl gerçekleştirilir?

Klasik bir şablonumuz var. Temel ilke, bu kamu alanındaki mal ve hizmet üretiminin, devlet (kamu) tarafından örgütlenip yerine getirilmesidir. Çünkü, piyasanın işleyiş kurallarından bağışık kılınmış bu alanda, piyasa aktörlerinden birisi faaliyet gösterirse diğer aktörlerin sahip olamayacağı bir ayrıcalığı kullanmış olacaktır. Bu ayrıcalıkları devlet kullansın denilir, bu alanlar hakeme devredilir.

Kamu hizmetleri alanındaki mal ve hizmet üretiminin bizzat devlet tarafından yerine getirilmesi, “emanet usulü” olarak adlandırılır. Kamu hizmetinin, devlet tarafından bizzat yerine getirilmesine emanet usulü deniyor.

Kamu hizmetinin yerine getirilmesinde başka hangi olasılık vardır? Özel kesimden yararlanılabilir. Kamu hizmeti alanı varlığını korur, o alandaki mal ve hizmet üretimi özel sektöre yaptırılabilir. Kamu hizmeti alanı, özel kesimle (piyasayla) ilişkiye geçer. Bu da iki şekilde olabilir. Birincisi, kamu hizmetinin yerine getirilmesi için ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin piyasadan karşılanmasıdır. Örneğin, devletin üstlenmiş olduğu eğitim hizmeti için gerekli olan tahta, tebeşir, sıra gibi; katların ve tuvaletlerin temizliği gibi mal ve hizmetler piyasadan karşılanabilir. İhaleye gidilir, piyasadan karşılanır. Ya da, özel kesimden yararlanabilmek için, ikinci bir usûl olarak hizmetin kendisini özel kesime gördürürsünüz. Örneğin, enerji üretimi kamu hizmeti alanına dahildir. Enerji üretiminin kendisini, yap-işlet, yap-işlet-devret, imtiyaz, lisans v.b. gibi yöntemlerle özel kesime yaptırabilirsiniz. Hizmetin ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin değil, hizmetin kendisinin özel kesime verilmesine, genel bir tip olarak, “imtiyaz usûlü” denilir. Kamu hizmet alanının da üretim yapan özel teşebbüs, bu alanın piyasa kurallarından bağışık kılınmış olma ayrıcalığından yararlandığından kullanılan yöntem “imtiyaz” olarak adlandırılmıştır. Örneğin, kamu hizmeti alanında faaliyet gösteren hiçbir özel teşebbüs batmaz. Hiçbiri iflas etmez; kamu hizmetinin yürütülmesi sözkonusu olduğundan batan firma kurtarılır. Bu bir zorunluluktur, kurtarmazsanız ne olacak? Amerika’da silikon vadisine enerji sağlayan şirketler battı, kurtarmak zorunda kalındı. Zarar etmezsiniz, batmazsınız, yüksek kâr elde edersiniz; 10 sene sonra

kârınızın ne olacağını bilirsiniz. Devlet belirler fiyatı; gerekirse özel girişime sübvansiyonda bulunur, kamu kredisi verir, kamulaştırma izni verir, sizin lehinize kamulaştırmalar yapar vs. Piyasa aktörlerine verilen ayrıcalıklardır bunlar. O Yüzden de kapitalist sınıf içindeki katmanlar, kamu kesimiyle ilişkileri için aralarında çekişirler. İmtiyazları kapabilmek için kapitalist katmanlarda ciddi kavgalar yaşanır.

Seçiş İlkesi

Bu iki temel yöntem arasında seçim ilkesi ne olabilir? Devlet kamu hizmetini yerine getirirken hangi yöntemi kullansın? Bunun yanıtı, kamu kesiminde, kamu hizmetinde yaratılacak değerler nerede kalsın sorusunun yanıtında bulunmaktadır. Yanıt, ulusalılık, uluslararasılık, çok uluslu şirketler, Dünya Bankası vb karşısındaki tavrımızda değildir.

Kamu kesiminde, kamu hizmetinde üretilecek değer nerede kalsın? Yine kamuda kalsın, kamuyu derinleştirim, genişletim, zenginleştirim diyorsanız emanet yöntemini uygulamanız gerekir. Hayır, kamu hizmetleri alanı, piyasanın istisnasıdır ve biz de kapitalist ilkeyi benimsemek zorundayız diyorsanız, özel kesimle ilişki çerçevesini kullanmak zorundasınız. Özel kesim ise kamu hizmeti alanında ürettiği değerden aldığı payı kamu alanı dışına transfer eder; başka alanlarda kullanır. (Çokuluslu yatırımsa yurtdışına götürür. Gerçi bizim yerli yatırımcımız da İsviçre bankalarında külliyatlı hesaplar açıyor; bu açıdan fark etmiyor, içerisinin dışarısının ayırdı kalmadı.)

Temel prensip, “nerede kalacak üretilen değer” sorusunun yanıtına göre belirlenecektir. Ayrıcalıklı siyasal alanda, kamu hizmetleri alanında üretilen değer nerede tutacağız? Benim gönlüm yine kamuda tutmaktan yana. Bu nedenle ilk yöntemi, emanet yönteminin kullanılmasını tercih ederim. Buna karşılık, piyasayı geliştirelim, daraltmayalım deniliyorsa bu durumda elbette ikinci yöntem tercih edilecektir.

Bir örnek verelim. Bütün kamu kurumları teknolojik gelişmeler nedeniyle bilgisayara geçmek zorunda kaldı. Bilgisayar ve bilgi işlem ağı üzerinden hizmet sunma, bir toplumsal ihtiyaç olarak kendini dayatıyor kamu kesimine. Ne yapacaksınız? Bilgisayar parçalarını ithal edip az bir bölümünü de içeride üretilip, bunları birleştirip kamu kesiminin ihtiyacını karşılayan bir başka kamu örgütü yaratılabilir. Hizmete uygun bilgisayar yazılımı konusunda da çok ciddi harcamalar yapılması gerekiyor. Bu ihtiyacı da kamu üniversiteleri arasında bağlantı kurup, yazılım birkaç yazılım merkezi örgütlenerek karşılanabilir. Kamu hizmeti alanının ihtiyacı olan bilgisayar donanımı ve yazılımı ihtiyacı yine mümkün olduğunca kamu örgütüne karşılanmaya çalışılır. Bu durumda, piyasada bu alanda faaliyet gösteren irili ufaklı girişimciler kamu ihalelerinden yararlanamaz. Bu benim benimsediğim yöntem, böyle bir örgütlenme yapılabilir. Ya da “piyasaya ihale et, piyasada da onlarca insan yüzlerce şirket bekler bunu. İnsanlara iş alanı açalım” denebilir. Kullandığımız bilgisayar örneği güncel ve bütün konuya açıklayabilecek nitelikte.

Kamu Hizmetleri Alanında Yeni Eğilimler

Kamu hizmetleri alanında yaşanan gelişmelerden ele alınmadan belirtilmesi gereken önemli bir nokta, yeni gelişmelerde kullanılan teknik araçların geçmişte de var olduğudur. Ele alacağımız eğilimlere olanak sağlayan araçlar kamu hizmeti alanında zaten mevcuttu. Potansiyel olarak bulunuyordu. Fakat eğilim haline dönüşmemiştir.

Kamu hizmetlerindeki eğilimleri kısaca değerlendirelim.

İlk olarak, kamu hizmeti alanlarında bir “daralma” söz konusu. Kamu hizmetleri alanı “daralıyor”, bu alan “boşaltılıyor”, “terk ediliyor”. Basit bir benzetme yapalım. Bir sayfa kağıt düşünelim. Bunu kamu hizmeti alanı olarak tasarlayalım. Daralma nedir? Bu kağıdı, ikiye katlarsanız, biraz daha sınırlı bir kamu hizmeti alanı kalır. Bir daha katlarsanız kamu hizmeti alanı iyice ufalır. Bu benzetmeyle anlattığımız ilk eğilim. Peki ne kalacak geriye. Kala kala devletin “sopası” kalacak geriye. Bir çıplak sopa. Düzen sağlama hizmetleri kalacak geriye. Geniş halk kesimi açısından bu işlev, “robokop polisler”, “özel timler”, “güvenlik soruşturmaları” vb. şeklinde kendini gösterecek. Piyasaya yönelen “sopa” ise, düzenleyici kurullar şeklinde ortaya çıkacak. Mali piyasaların güvenliğini sağlama hizmeti önplana geçecek. Türkiye tarihinin en büyük devletleştirme hareketi yaşandı son üç sene içinde. Birçok bankaya el konuldu. Devletleştirme yapıldı ve inanılmaz miktarda kamu parası aktarıldı bu hizmet için. Bu tür işlevleri kalacak devletin. Yani sermaye kesiminin faaliyet gösterdiği alanı düzenleme ve halk kısmına sopa gösterme. Başka kalacak kamu hizmeti alanında? Temel eğitim, öldürmeyecek kadar sağlık ve en önemlisi yoksulluk hizmetleri kalacak.

İkinci eğilim, kalan kamu hizmetleri alanında “parçalanma” yaşanmasıdır. Yukarıda, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi yöntemlerinden söz etmiştik İkinci yöntem, kamu hizmetlerini üretmek için ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin piyasadan karşılanmasını ifade ediyordu. Bu yöntem artık, “parçalanma eğilimi”nin aracı olarak kullanılıyor. Hizmeti mümkün olduğunca çok parçalara ayırıp, bunları piyasaya üretirmek baskın eğilim haline geldi. Kamu hizmetinde çalışanların hukuki statüsünü düzenleyen genel kanun olan Devlet Memurları Kanunu, “yardımcı hizmetler sınıfı” kategorisini barındırıyor. Bu sınıftaki işler, “asıl hizmet”in yerine getirilmesi için gerekli “yardımcı işler”. Yardımcı hizmetler sınıfında yer alan kamu görevlilerinin yaptığı işler çok çeşitli. Artık, yardımcı hizmetlerin hepsini piyasadan karşılanması öngörülüyor. (Böylece, bu hizmetleri yerine getiren kamu görevlilerinin de tasfiye edilmesi mümkün hale geliyor.) Örneğin, yargılama hizmeti dediğimiz zaman, o işi yapan dairede çalışan hakimler ve yaptıkları iş kalacak, bunun dışındakilerin hepsi piyasa tarafından karşılanabilecek. Özel güvenlik şirketlerinden, mübaşir sağlanabilir; kalem hizmetlerini büro hizmetleri veren şirketler var onlar yapabilir; temizlik hizmetlerini piyasadan satın almak konusunda zaten epey tecrübe kazanıldı! Bütün ihtiyaçları, bilgisayar, kağıt, kalem, daktilo, sıra, masa, aklımıza ne gelirse, piyasadan karşılayabiliriz. Buraya kadar, kamu hizmetinin ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetin piyasadan karşılanması tekniğinin kullanılmasından söz ettik. Bunun dışında, kamu hizmetinin parçalanması eğiliminin kullandığı çok önemli bir teknik daha söz konusu, hizmetin kendisinin özel kesime gördürülmesi. Bunun imtiyaz olarak adlandırıldığını

yukarıda görmüştük. Kamu hizmeti alanındaki hizmeti, kamu, kendi örgütü aracılığıyla üretmesin, mümkün olduğunca imtiyaza vererek özel kesime ürettirsin. Burada önemli olan nokta, özel kesimin girdiği alanın “kamu hizmeti alanı” olma özelliğini koruması. Birinci eğilimden farkını yaratan nokta da burası. Birinci eğilimde, devlet, kamu hizmeti alanını terk ediyor. Bu eğilimde ise, devlet, sözkonusu mal ve hizmet üretim alanını kamu hizmeti olarak tutmayı sürdürüyor ancak, o alandaki üretimi piyasaya yaptırıyor. Kamu hizmeti alanı özelliğini koruduğu için, yüksek kâr alanı olduğu için özel sektör buraya talepkâr oluyor. Enerji sektöründeki gelişmeler, günlük siyasal gelişmeler içinde o kadar popüler yaşandı ki bu yöntemi uzun boylu anlatmamızı gerek yok.

Üçüncü temel eğilim, piyasaya benzetme eğilimidir. Kamu hizmetleri alanından, daraltıldıktan ve parçalandıktan sonra geriye ne kalmışsa, kalan alanın da piyasaya benzetilmesi öngörülüyor. Piyasaya benzetme araçları çeşitlidir ve çeşitlendirilebilir. İlk akla gelen “kârlılık gerekliliği”nin dayatılmasıdır. İkinci akla gelen “rekabet zorunluluğu”dur. (Kamu hizmeti alanı, piyasanın işleyiş kurallarından belirli oranda kurtarılmıştır. Böyle bir alanda, piyasa dışı bir alanda neden rekabet bekleniyor soru sorulmaz.) Üçüncüsü, kamu hizmetinin “işgücünde esneklik” arayışı. Kamu görevlisini, işçiye benzetme, toplam kalite arayışı, norm kadro, esnek çalışma bu esneklik arayışının araçları olarak değerlendirilebilir. Dördüncüsü, “kamu hizmeti iş ahlakını yıkmak”. Kamu hizmeti alanının ahlakını ve temel yönlendirici ilkelerini kırmak, piyasaya benzetme eğiliminin çok önemli ve etkili bir aracıdır.

Piyasanın, siyasal alanı fethi

Kamu hizmetleri alanındaki yeni eğilim(ler), şu sözle vecizleştirilebilir: “Piyasanın, siyasal alanı fethi”. Piyasanın, devleti fethetmesi. Devletin, zaten tamamen burjuvazinin elinde olduğunu, basitçe “onun yürütme aygıtı” olduğunu sanıyorduk. Bu kadar basit değilmiş, içinde bizler de varmışız. Siyasal alanın içinde, kamu hizmetleri olarak. Piyasanın işleyiş kurallarından bağımsızlaştırılmış, siyasallaştırılmış bu piyasa dışı alanlar, yeni birikim alanları arayan kapitalistler (kapitalizm) tarafından epedir fark edildi. Bütün eğilim, fetih olarak açıklanabilir. (Bu fethin, miftahı yine kamu örgütlenmesi. Kamu, kamu hizmetleri alanının piyasa tarafından fethini, bir kamu hizmeti olarak örgütlüyor. Örgütlenme bir yana, ideolojik kuşatma o denli güçlü ki, kamu emekçileri sendikaları bile teslim olmaya mütemayil.)

Kamu hizmetleri alanının önemi

Peki kamu hizmeti alanı önemli mi? Evet önemli. Biraz dolaylı, belki bağlantılarını biraz zor kuracağız ama, 1864 yılından gelen bir konuşmadan parça aktarmak istiyorum. Uluslararası İşçi Birliği’nin (I.Enternasyonal’in) çağrısı 1864 yılında Marx tarafından kaleme alınmıştı. Bizim aktaracağımız kısımda Marx, günlük çalışma süresinin mücadeleler sonunda, yasa ile on saat ile sınırlanmış olmasını değerlendirip; bunun önemini vurguluyor. İlgili kısmın şöyle bir çevirisi var: *Çalışma saatlerinin yasal olarak sınırlandırılmasına ilişkin bu mücadele amansızca şiddetlendi. Çünkü bu mücadele aslında orta sınıfın ekonomi politikasını oluşturan, arz ve talep*

yasalarının -yani piyasanın- gözü kör egemenliği ile işçi sınıfının ekonomi politliğini oluşturan toplumsal öngörünün denetlediği toplumsal üretim arasındaki -toplumsal öngörü ile kastettiği siyasal alan burada- büyük çekişmeyi etkiliyordu. Böylece 10 saat yasası yalnızca büyük bir pratik başarı olarak kalmıyordu, bu bir ilkenin zaferiydi, orta sınıfın ekonomi politığı, işçi sınıfının ekonomi politığına ilk kez böylesine apaçık yenik düşüyordu (Karl Marx, “Uluslararası İşçi Birliğinin Kuruluş Çağrısı”, Marx-Engels: **Seçme Yapıtlar**, c. II, 1.B., Sol Yayınları, 1977, s.11-20).

Kamu hizmetleri alanı, toplumsal öngörüyle, toplumsal akılla üretimin denetlenebileceğinin, üretimin düzenlenebileceğinin bir kanıtı. Piyasaya karşı, siyasal alanının zaferi. Bu alan terk ediliyor şimdi. Piyasa tarafından yeniden fethediliyor. Belki de 10 saatlik iş gününün rövanşı alınıyor. Kamu hizmetleri, bu nedenle önemli.

Kamu hizmetleri alanı ve kamu emekçileri sendikal mücadelesi

Son dönem Türkiye emekçi sınıflarının mücadelesine baktığımızda, şöyle bir saptama yapabiliriz.. Burjuvazinin kâr oranlarını sıkıştırabilecek örgütlü bir işçi sınıfı mücadelesinden söz edebilmek mümkün değil. Elbette, işçi sınıfı mücadelesi sürüyor, toplu sözleşmeler yapıyorlar; bununla birlikte, 89 bahar eylemleri ve sonrasında gelen ücret artışları gibi bir dönem sözkonusu değil. Kapitalistlerden de şikayet duymuyoruz. Toplu sözleşmeler gayet pürüzsüz geçiyor. Kâr oranları, örgütlü işçi sınıfı tarafından sıkıştırılmış durumda değil. Ama burjuvazi saldırıyor. Nereye saldırıyor? Burjuvazinin saldırdığı nokta farklılaşmış durumda. Sendikaları karşısına almıyor. Böyle bir gerilim yok. Emekçi sınıfın “kolektif tarihsel malvarlığı”na saldırıyor.

İşçi sınıfının kolektif tarihsel malvarlığı ile ne kastedilmekte? İki şey.

İlk olarak, burjuvazi, piyasada birtakım yasalarla sınırlandırılmış durumda. Örneğin, “toplus sözleşme” yapılıyor. Bu yasalarla belirlenmiş, patronun yetkilerini sınırlandıran bir süreç. Yani siz patronla karşı karşıya geldiğiniz zaman, yanınızda devlet/kamu var. Tabii ki, devlet sulandırmış durumda güvencesini. İşçiler için sosyal güvenlik bir hak; iş müfettişleri var; iş mahkemeleri var. Çalışma yaşamı 8 saatlik iş günü ile sınırlandırılmış, fazla mesainin bir sürü ayrıntısı var. Varolan yasalar da bile, esnek çalışma o kadar kolay değil.. Şimdi burjuvazi, kendisine yönelik bu tür siyasal kısıtlamaların kaldırılmasını istiyor. Bu yüzden burjuvazi saldırıyor. Patronu sınırlayan bütün yasal kısıtlamaları kaldırmak istiyor. Bu yasal kısıtlamalar kamu hizmeti alanına ilişkin değil, piyasaya ilişkin. Ama bu yasal kısıtlamaların uygulanabilmesi için kamu hizmetleri alalında bir takım örgütler oluşturulmuş durumda. Örneğin Çalışma Bakanlığı’nı kamu hizmeti örgütü olarak düşünebilirsiniz. Faaliyet alanı işgücü piyasasının düzenlenmesi. Burjuvazi bu kısıtlamalara saldırıyor. Bu çok önemli. Sınıfsal kısıtlamaları mümkün olduğunca ortadan kaldıran “mahalli burjuvazi”, dünya piyasalarında rekabet gücü elde edebiliyor.

İkinci olarak, “işçi sınıfının kolektif malvarlığı”nın konumuzu ilgilendiren kısmı kamu hizmetleri alanıdır. Kamu hizmetlerinin özelliği, toplumsal zenginliğin ikincil bölüşümünü sağlayan temel bir araç olmasıdır. Birincil bölüşüm, işçi ile patron arasında

gerçekleşir. İkincil bölüşümde, toplumsal zenginliğin bir kısmına devlet vergiyle el koyar ve dağıtır. Dağıtım araçlarından birisi, kamu hizmetleridir. Bu nedenle burjuvazi, sadece geniş halk kesimlerinden değil, kendisinden de kesilen bu zenginliği geri almak istiyor ve kamu hizmetleri alanına saldırıyor. Ayrıca piyasanın dışına çıkarılmış alanlar olarak kamu hizmetleri alanı, burjuvazinin yeniden piyasalaştırmak istediği alanlar özelliğini taşıyor.

Türkiye’deki sınıf mücadelesinin alanı kaydı. Bunu fark etmek gerek. Türkiye’deki sınıf mücadelesinin alanı, kamu alanına, kamu kesimine kaydı. Kamu emekçileri sendikalarının, bunu fark etmesi gerekir. Türkiye’nin yakın geleceğini, kamu emekçileri sendikalarının direnci belirleyecek.

Bu tarihsel bir kırılma anıdır. Bu noktada bir kırılma yaşanacak ve sonra bir restorasyon sürecinden geçilerek yeni bir denge gelecek. Kamu emekçileri bunun farkına varırlarsa, Türkiye sınıf mücadeleleri tarihinde önemli bir tarihsel rol oynayacaklar. Bunu yapabilmeleri için kamu emekçilerinin, tarihsel önemlerini kavramaları ve “işçi öykünmeciliği ile işçi kompleksi”nden vazgeçmeleri gerekiyor. Unutmayalım 90’ın ikinci yarısına, kamu emekçileri damgasını vurdu. 15-16 Haziran ne kadar önemliyse, Kızılay eylemi de o kadar önemlidir. Bunun farkına varılması gerekiyor. Kamu emekçilerinin, kendi ihtiyaçlarını kavrayıp faaliyet gösterdikleri alanın özgünlüğüne ilişkin bir fikri çalışma gerçekleştirilmiş durumda değil. Kamu emekçilerinin Türk aydınlarını kuşatmaları gerekiyor. Kamu emekçilerinin ciddi araştırma birimleri yok. Kamu emekçileri örgütleri biran önce kendi faaliyet alanlarının özgünlüğünü kavrayabilecek çalışmalara ön ayak olması zorunludur. “Devlet/kamu” konusunun tüm ayrıntılarıyla çalışılması acil gerekliliktir. Devletin “her hali” çalışılmalıdır. İşveren olarak devlet nedir, devlet çalışanı nedir, devlette emek süreci nasıl örgütlenir, devlet ile nasıl toplu sözleşme nasıl yapılır, devlet nasıl düzen sağlar vs.

Bitirirken, kamu hizmetleri konusunun, basit bir ulusalcı ve kamucu reflekse sıkışmadan incelenmesinin; sınıfsallığının ve sınıf mücadelesindeki öneminin kavranmasının; kamu emekçilerinin mücadelesine olduğu kadar geniş halk kesimlerinin ihtiyaçlarına da uygun kuramsal veriler üretebileceğine ve siyasal hatlar açabileceğine olan inancımı belirtmek isterim.

2 Şubat 2003